

Ситуации с екологично съдържание в контекста на основните принципи за устойчиво развитие

Валентина Радева

***Situations with ecological content in the context of basic principles for sustainable development:** The lack of teaching experience in this aspect comes to indicate that kindergarden preparatory group children have developed the first two levels - observers and lovers of nature, which determine their attitude to the environment, to a greater extent. There is potential to further develop the children's value system to the level of nature preservers and in some cases ecomanagers - the highest level through their direct contact with nature specific materials in the environment.*

***Key words:** nature specific materials, open air workshops, active learners, sustainable development, ecology.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Проблемът за хармонизиране на отношенията на хората с природата и формирането на представата за нея като източник на живот е бил и ще бъде винаги актуален. Природата и съпровождащите я сезонни изменения се характеризират с ярки външни прояви, което ги превръща в интересен познавателен материал и създава условия за осмисляне на творческото ѝ приложение в конструктивно-техническите и изобразителни дейности в образователния процес с цел формиране на естетическо отношение към нея. Осъзнаването на природата и сезонните изменения в нея са не само познавателна дейност за детето – те го обогатяват цялостно, изграждат екологичното му съзнание, формират ценностните и естетическите му чувства.

Откриването на света в неговото богатство (природна, обществена, социална среда) е свързано преди всичко с това, което детето вижда около себе си, в непосредственото си обкръжение. Това предполага изискването за извличане на познавателно съдържание от преднамерени и непреднамерени наблюдения на обекти и явления от прекия контакт с природата. Поетапно опознаване на света се постига чрез пространствено-времеви зависимости между обектите и средата, както и чрез взаимодействието между природата и човешката дейност.

Различните образователни направления в детската градина дават възможности за приобщаване на децата към околната среда, към естествените природни материали, които тя им предоставя. От особено значение в този аспект са направленията „Природен свят“, „Конструктивно-технически и битови дейности“ и „Изобразително изкуство“, които взаимно се допълват и обогатяват.

В досега използваните форми за опознаване на света от детето (занятия, разходки, наблюдения, творчески ателиета и организирани в тях дейности) то е било обект на въздействие или пасивен съзерцател, но не и активен субект във взаимодействието. Тези форми предполагат дидактизъм, стереотипност и шаблонно провеждане на учебния процес.

ИЗЛОЖЕНИЕ

За да се предотврати това, усилията на педагога трябва и се насочват към една по-рядко използвана форма за преоткриване на света и чудните природни форми, която намира широко приложение главно при конструктивно-техническите дейности, но и в някои от ситуацията по изобразително изкуство. Тази форма е т.нар. **зелена детска градина** (деца, поставени в условия на пряк контакт с природата). С прилагането ѝ като краен резултат може да се очаква: формиране у децата на ситуативно екологично отношение както към природната, така и към социалната среда; стимулиране на детската самоизява, подобряване здравето, жизнеността и творческата им активност; развиване на способността да се интегрират овладените

от децата знания и умения от другите направления в образователните програми; създаване на интерес и участие в природосъобразен начин на живот и стремеж към опазване на жизненоважните ресурси на планетата. [3, 6]

Съвременните социални и педагогически тенденции поставят на преден план необходимостта от такова възпитание още в предучилищна възраст, което да съдейства в най-голяма степен за реализирането на хармонични взаимоотношения не само между индивидите, но и в неизбежния им контакт със заобикалящата ги естествена среда – източник на ценни, но и лесно изчерпаеми суровини.

Опасността от световна екологична катастрофа е и повод да се обединят всички човешките усилия в глобален аспект. В резултат, на Конференцията на ООН за Околна среда и развитие в Рио де Жанейро през 1992 г., над 150 страни подписват програмни документи за съгласувана политика за осигуряване на устойчиво развитие в света. [7, 8]

Под понятието **устойчиво развитие** се визира най-вече стремежа към екологосъобразно икономическо развитие и отговорност на всеки индивид за съдбата на природата. На Конференцията в Рио де Жанейро е приета „Програма 21 век“, в която са формулирани двадесет и седем основни принципа и конкретни изисквания. Уточнени са степените на екологичното обучение по възрастови групи в устойчивото развитие: **наблюдател** → **любител** → **пазител** → **екомениджър**. [1]

В тази връзка детската градина, като първо стъпало в образователния процес, е нормално и необходимо да подчини задачите си на изискванията на „Програма 21 век“, като съобрази възпитателно-образователната си дейност с принципите и степените на това устойчиво развитие.

В подготвителната група на детската градина това може да бъде постигнато, когато дейностите се организират чрез система от проблемно-познавателни ситуации с комплексно въздействие в **творчески ателиета**. Те могат да бъдат:

- разпределени по трите степени на екологичното обучение – наблюдател, любител, пазител (четвъртата фаза – екомениджър – е трудно постижима);
- ориентирани към принципите за устойчиво развитие.

Появата на проблемна ситуация предполага повече въображение, асоциативно и комбинативно мислене, по-артистично и логически издържано решение на проблематиката. Удачно е някои от ситуациите периодично да се реализират в условията на ателиета, изнесени в естествена среда. По този начин би могла да се комбинира методиката за работа в ателиета с тази за проблемните дейности, включени в тях, както и благоприятното въздействие на зелената детска градина върху желаните краен резултат.

Педагогическото взаимодействие **учител – дете – природа** е от съществено значение при формиране на понятия и представи и се осъществява в следните аспекти:

- творческа дейност на учителя при подготовката и реализацията на взаимодействието, изразяваща се в създаване на непринудена обстановка; тактичност и сътрудничество; използване на нестандартни решения, комбинативност и вариативност при съчетаване на методи и форми на взаимодействие и др.;
- творческа активност на детето в процеса на познавателната дейност, в която то е субект на взаимодействието – проявява самостоятелност и инициативност, взема нестандартни решения, включва се в оценъчния процес и усъвършенства саморегулацията на поведението си сред природата и др. [4]

Акцентирането върху зависимостите и особеностите в сезонните изменения в природата цели активизирането на практико-изпробващата и емоционално-волевата сфера на децата за разширяване на положителното отношение към заобикалящата ни среда. В процеса на даване, разширяване и затвърдяване на знанията им, методистът е необходимо да се ръководи от някои изисквания:

- по отношение на съдържанието – да се включват елементи, които са достъпни за разбиране от децата;

- по отношение на принципите за подбор на програмното съдържание – тематичност, научност и достъпност, енциклопедичност, краезнание, систематизация, повторност, спираловидност;

- по отношение на формите за организация – специално организирано обучение, съвместна дейност между деца и възрастни, самостоятелна практическа дейност, екскурзии и др.;

- по отношение на подбора на методи – кратки и системни наблюдения, словесни методи;

- по отношение на дейността на децата – художествена, с природни материали, украси, икебани, приложна дейност, изработване на природни календари и хербарии, участие в експерименти и др.

За създаване на подходящи педагогически условия могат да се приложат следните инструментариуми за повишаване на детската активност:

✓ За установяване отношението към природата може да се приложи беседа с конкретни, насочващи въпроси.

✓ С практическата изследователка работа децата могат да бъдат поставени в следните условия: проблемът да е свързан с техния опит; проблемността да не надвишава възрастовите и интелектуалните им възможности; процесът на решение да носи удовлетворение.

Дейностите в естествени условия предлагат възможност освен за пълноценно екологично възпитание, така и шанс да се формират у децата представи за приложението на допълнителни суровини, както и отработване техники за рисуване и конструиране. Наред с традиционните материали, в **зеленото ателие** има възможност да се предостави богат набор от естествени и нетрадиционни такива – различни клонки, листа, мъхове, камъчета, отпадъчни материали и др. В поредица от проблемни ситуации има възможност да се развият качества като: съобразителност, бързина, концентрираност; да се усъвършенстват детските умения за схематично представяне на образи, понятия и действия. Обогатяването на опита им може да се допълни с рисуване с вода върху асфалт през лятото; с *квиллинг* върху готови естествени форми; с *декупаж* върху керемидата, дърво или камък; с изработка на сувенири и изделия от естествени материали или разнородни отпадъци и т.н., а само с информативна цел може да им се представят образци на изкуството *карвинг*.

В процеса на пряк контакт на децата с природата подходящи методически похвати за творческите ситуации са: обследването, сравнението, подборът, събирането и правилното съхранение на природни материали и др. Те могат да допринесат за формиране на интерес и мотивация за самостоятелна творческа дейност. Подходящата организация стимулира детската креативност и дава възможност да се развият и проявяват качества на свободната и артистичната личност – самостоятелност, инициативност, активност, възприемчивост, умения както за внасяне на промени в относително постоянни условия, така и способност за активна адаптация към променливи условия. Художественотворческата самостоятелна дейност характеризира една от съществените страни на естетическото възпитание. Самостоятелната дейност е свидетелство за това, че определени знания, умения и навици, които поетапно са изградени у децата, са усвоени и те могат да ги приложат и в нови условия.

В програмата „Активността на детето в детската градина“ на Н. Витанова и колектив се посочва, че многообразието на природата през всеки сезон подбужда емоционалното отношение на детето, когато отговаря на неговите потребности и мотиви, на умениято му да оценява. [2] Обективните особености и белези на природните обекти се включват в акта на познание „отвън“, докато тяхната ценност е

свързана с непосредствените му реакции и зависи от това как природата „влиза“ в жизнения му опит, как тя се усвоява емоционално. Така може да се стигне до единство или разлика между знанията и ценностното осъзнаване.

Приоритетно основана на идеята за запознаване с многообразието на природата и опазването ѝ е образователната програма „Неогея“. [5] Тя залага на стремежа към развитие на чувството за отговорност към изчерпващите се природни ресурси, към устойчиво развитие. Чрез нея у подрастващите се създава чувствителност към природните богатства и се изгражда култура за екологична перспектива.

Едни от водещите принципи на работа с децата за приложението на този модел на обучение са:

- подобряване качеството на живота;
- запазване жизнеспособността на Земята и биоразнообразието;
- промяна на личната позиция и поведение;
- осъзнаване на индивидуалния принос на всеки човек за предотвратяване на климатичните аномалии в глобален мащаб.

Зелената детска градина може да се проведе на няколко и по-краткотрайни времеви цикъла в подходящ годишен сезон. Тази форма на обучение дава възможност на децата да възприемат и наблюдават обекти и явления в естествени условия; да обогатяват естетическите си възприятия; да овладяват и проявяват екологосъобразна дейност, отношение и поведение; да обогатят и активизират речника си; да проявяват самостоятелност, взаимопомощ и комуникативни умения в процеса на общуване и т.н. При организиранията наблюдения с децата трябва да се създават условия за претворяване на знанията, чувствата и преживяванията в практически и житейски ситуации, за действено осмисляне на представите за екологични ценности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Редица педагого-психологически изследвания и практиката доказват възможността да се формират представи у 5-6 годишните за явления и процеси в природата. Руският педагог К. Д. Ушински казва, че „всичко, което се извършва във видимия свят, се извършва на определено място и в определено време; всяко събитие, което се описва на детето – мястото, където протича, и промените, които се извършват в него през различните годишни времена, се запечатват дълбоко и пълно в съзнанието му“. [9]

Ян Коменски и Песталоци смятат, че правилното възпитание трябва да се съобразява във всичко с природата. По-късно Стенли Хол заявява, че „широко ще отворим вратата на всевъзможни наблюдения – този силен фактор на развитието на самостоятелността и самодейността, всестранен интерес към деятелност въобще“. [10]

За бъдещето на нашата планета е от голямо значение в каква степен сегашното подрастващо поколение ще разбере промените в околната среда и как ще се отнесе към днешния природен ресурс. Всеобщ дълг е да се привлече вниманието на децата към растенията, билките, камъните, животните и т.н., за да може обичта им към природата да се съхрани за поколения наред. В този смисъл важна е ролята на педагозите да дадат възможност на природата да „влезе“ в детската градина чрез работата с природни материали, както и да се „вгради“ детската градина в естествената среда посредством т.нар. *зелени ателиета*.

Системата от проблемно-познавателни ситуации за работа в ателиета в околната среда е подходяща форма за разкриване съдържанието на принципите за устойчиво развитие. Тази система е отворена, мобилна, гъвкава и в нея могат да се вграждат или да отпадат някои от тези ситуации. Системата е насочена към трите степени на екологичното обучение, които са подходящи при работа в предучилищна

възраст. Приложението на тази новаторска форма на работа, макар и плахо, и резултатите от нея са доказателство, че изградената в оценъчно отношение степен *наблюдател* и частично проявената *любител* у децата, се надгражда успешно и те вече се ангажират и със степента *пазител*.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Алексиева, Р. Ситуации с екологично съдържание за подготвителната група. С., Сп. Предучилищно възпитание, 5/2005
- [2] Витанова, Н. и др. Активността на детето в детската градина. Издателство Просвета, С. 1994
- [3] Габрова, Л. Зелена детска градина. С., Сп. Предучилищно възпитание, 10/2001
- [4] Габрова, Л. Дете – природа – учител. С., Сп. Предучилищно възпитание, 5/2005
- [5] Делчева, Т. и др. Програмна система за подготвителна група в детската градина. Издателство „Гей-Либрис“, С., 2004
- [6] Дойкова, С. Същност и перспективи на зелената детска градина. С., Сп. Предучилищно възпитание, 2/2000
- [7] <http://www.un.org/ru/documents>
- [8] <http://www.un.org/ru/documents/decl-com/declarations/riodecl.shtml>
- [9] Цитат по Габрова, Л. Дете – природа – учител. С., Сп. Предучилищно възпитание, 5/2005, с. 9
- [10] Цитат по Габрова, Л. Зелена детска градина. С., Сп. Предучилищно възпитание, 10/2001, с. 29

За контакти:

Ас. Валентина Радева, Катедра „Български език, литература и изкуство“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 082-841 609/ вътр. 210, e-mail: vtradeva@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.